

JOGIRODALOM–JOGÉLET

HAMZA GÁBOR

*egyetemi tanár
az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem
(Budapest)*

A római jog alapjai*

1. A *George Mousourakis*, a University of Auckland (Új-Zéland) nemzetközi hírnévvel rendelkező tanárának a római magánjog fejlődését és annak intézményeit bemutató könyve több év oktatói és kutatói működés eredménye. Mousourakis könyvét néhai professzora, „tanítómestere”, Sir Donald Neil MacCormick (1941–2009) – aki H. L. A. Hart tanítványa volt –, emlékének ajánlja. Itt említjük meg, hogy Mousourakis professzor Skóciában, a nagy múltú, 1707-ben alapított Edinburgh-i egyetemen szerzett PhD fokozatot.

A hat fejezetre tagolódó, „Fundamentals of Roman Private Law” című munka (kézikönyv) első része (1–84.) a római jog forrásaival (*fontes iuris Romani*) és történetével (*sources and history*), tegyük hozzá „külső történetével” (*historia externa*) foglalkozik. A második fejezet (85–118.) a személyek jogát (*law of persons*) tekinti át. A harmadik rész (119–182.) a tulajdonjoggal (*law of property*) foglalkozik. A negyedik fejezet (183–278.) a kötelekről (*law of obligations*) ad átfogó képet. Az ötödik rész (279–308.) az öröklési jogot (*law of successions*) tekinti át. A könyv utolsó, hatodik fejezetében (309–342.) George Mousourakis a perjoggal (*law of actions*) foglalkozik. A munkát bibliográfia és mutató, index egészíti ki.

2. A római jog egyetemi diszciplína szerepét vizsgálva a szerző rámutat annak az európai *jogtudomány fejlődését döntő módon befolyásoló jelentőségére*. Mousourakis utal arra, hogy számos modern jogi kategória, jogintézmény gyökerei a római jogban, a római jogi hagyományban gyökereznek. Emellett nem elhanyagolható a római jogtudósok jogi érvelésének iránymutató szerepe sem. A történeti bevezetésben, a könyv első fejezetében, a korszakbeosztás kapcsán a szerző a jogi romanisztikai irodalomban uralkodó álláspontot követi. Az archaikus korszak jogát röviden jellemezve a formakényszerszerű és a kezdetlegességet említi. A XII Táblás törvény korszakalkotó súlyát áttekintve, elsődlegesen a kodifikációt, pontosabban a kompilációt hangsúlyozza. A XII Táblás törvény „*fons omnis publici privatique iuris*” (Livius) azonban továbbra is számos archaikus szokásjogi elemet foglal magában. A rómaiak tradicionalizmusa az oka nézete szerint annak, hogy évszázadokon át ez a törvény a par excellence jogforrás. A Kr. e. II. századtól kezdődően figyelhető meg a jog konstans jellegű „modernizálása”, amely egészen a klasszikus korszak végéig, tehát a Kr. u. III. század végéig tart. Ez a fejlődés és „megújulás” elsősorban a magisztrátusok eredményes tevékenységének eredménye. Kiemeli a szerző a *lex Aebutia* méröldkoszerepét ebben a fejlődésben. A kodifikálással (kompilációval) sok vonatkozásban egyjelentésű az *Edictum Perpetuum* (Salvius Julianus). A jogtudósok tevékenységét elemezve a szerző utal a *respondere*, az *agere* és a *cavere* tevékenységi formákra. A jusz-

tiniánuszi kodifikáció előtörténetével foglalkozva említi a tankönyv a *Codex Gregorianus*-t, a *Codex Hermogenianus*-t és a *Codex Theodosianus*-t. Az interpolációkat említve a szerző az „*emblemata Triboniani*” terminus technicus-t használja. A történeti rész a Kr. u. VI. században keletkezett *Corpus Iuris Civilis* említésével fejeződik be. Ilyen módon a középkori továbbélés bonyolult kérdésköre, nyilván terjedelmi okokból, nem kerül elemzésre.

A könyv *első fejezetében* a University of Auckland tanára a jogi norma fogalmát és annak osztályozását is elemzi. A jog fogalmát vizsgálva először a jogszabály, norma agendi konstrukciót vizsgálja. A joghatások szempontjából analizálva a jogszabályt, említi a *lex perfecta*-t, a *lex imperfecta*-t, valamint a *lex plusquamperfecta*-t. A továbbiakban Mousourakis az egyes fogalompárok, *ius civile?**ius gentium*, *ius gentium*-*ius naturale*, *ius civile?**ius honorarium*, *ius privatum*-*ius publicum*, *ius cogens*-*ius dispositivum* és végül a *ius commune*-*ius singulare* különbséget elemzi. A római jog forrásait vizsgálva rámutat továbbá a szokásjog (*ius consuetudinarium*) kiemelkedő szerepére. Részletesebben ír a magisztrátusok *edictumairól*, rámutatva azoknak a jogfejlődésben játszott kiemelkedő szerepére. A jogtudományt analizálva a *responsumok*kal foglalkozik mélyebben a szerző. A jogi norma alkalmazását elemezve az értelmezés egyes formáit tekinti át a munka.

3. A *személyek* jogával foglalkozó részben a szerző a természetes személyekkel, a jogképességgel, a sta-

* Mousourakis, George: *Fundamentals of Roman Private Law*. Springer, Berlin, Heidelberg, 2012. xviii+363.

tus libertatis-szal, a status civitatis-szal, a status familiae-val, a capitis deminutio-val, a jogi személy fogalmával, valamint a jogképesség, illetve status korlátaival foglalkozik. Ebben a fejezetben vizsgálja a szerző a család, a házasság, valamint a gyámság és a gondnokság fogalmát és intézményeit is.

4. A *tulajdonjoggal* foglalkozó részben elsőnek a tulajdon (property) fogalma, mint „in re plena potestas” (Ulpianus) kerül definiálásra. A szerző felsorolja a tulajdon korlátozásának egyes eseteit is. Részletesebben elemzi a tankönyv a tulajdon történetét, valamint annak egyes formáit. A birtokot vizsgálva, a szerző eloször annak elemeit (corpus és animus) elemzi. Röviden áttekinti a possessio történetét, fejlődését is. A továbbiakban Mousourakis az eredeti és a származékos tulajdonszerzési formákkal foglalkozik. Az elbirtoklás (adverse possession, usucaption) kapcsán említi meg a praescriptio longi temporis és a praescriptio longissimi temporis fogalmát. Foglalkozik az elbirtoklással kapcsolatos jusztiniánuszi reformokkal is. Részletesebben elemzi a szerző a tulajdonvédelem körében a rei vindicatio és az actio negatoria kategóriáit, majd röviden áttekinti a birtokvédelem körében az egyes interdictumokat. A „iura in re aliena” körében, a fogalom meghatározás után, a szolgálmat, a felülepítményi jogot, vala-

mint az örökhaszonbérletet vizsgálja. A zálogjog egyes formái (fiducia, pignus, hypotheca) áttekintését követően a joghatások összefoglalása szerepel. Ebben a fejezetben a dolog – res – fogalma és az egyes dologosztályozások is elemzésre kerülnek.

5. A *kötelmi* jogi részben a szerző eloször az obligatio fogalmát határozza meg. Az általános részben részletesebb elemzésre kerül a késedelem. A különös részben Mousourakis elhatárolja a szerződést a pactio-tól, majd ezt követően az egyes szerződési típusokat tekinti át. Ezeken belül részletesebben az adásvételi szerződéssel foglalkozik a szerző. A delictumokat áttekintve a szerző eloször is annak fogalmát határozza meg és ezt követően elemzi röviden a történeti fejlődést. A kötelmek biztosítékait áttekintve az arrha-t, a poena conventionalis-t, valamint az egymással rokon sponsio-t, fidepromissio-t és fideiussio-t elemzi a szerző. A kötelmek átruházására és a kötelmek megszűnésére vonatkozó fejtegetések képezik a kötelmi jogi rész két utolsó fejezetét. Ugyancsak ebben a fejezetben kerülnek elemzésre a cselekvőképesség, a regula Catoniana, a simulatio, a reservatio mentalis, az error, a dolus, a vis ac metus, a jogügyletek tartalma, a feltétel, az időhatározás, a meghagyás és végül az ügyleti képviselő. Az ügyleti képviselőt tárgyalva George Mou-

sourakis annak különböző formáit tekinti át, azok között éles határvonalat húzva. Az indirekt képviselői formát elemezve megállapítja, hogy a képviselő ebben az esetben a saját nevében jár el, de a képviselt érdekében cselekszik. A képviselőten belül röviden említést nyer az ún. szervezeti képviselő intézménye is.

6. Az ötödik fejezetben, a könyv *öröklési jogot* vizsgáló részében Mousourakis az általános fogalmak áttekintését követően a végrendeleti, a törvényes és végrendelet ellenére való öröklés rendszerét elemzi. Az öröklési jogi részt a különös jogutódlás egyes eseteinek áttekintése zárja be.

7. Végül, a könyv utolsó, hatodik fejezetében Mousourakis a római *perjogot*, az egyes kereseteket (actiones) elemzi, azok különböző felosztása, kategorizálása alapján.

A új-zélandi romanista, aki római jog mellett még jurisprudence-t és összehasonlító jogot (comparative law) is oktat, munkája átfogó képet ad a római jog fogalmairól és legfontosabb intézményeiről. Terjedelmi okokból azonban nem kerülhetett sor a továbbélés, így a római jog recepciója igen komplex kérdéskörének ismertetésére. A könyv olvasója azonban így is adekvát képet nyerhet a ma is igen sok jogintézmény vonatkozásában aktualitással rendelkező római jogról.